

жавного Секретаріату“, себто кабінету міністрів, на місце Дра Костя Левицького Дрові Сидорові Голубовичеві,¹⁾ — який займав цей новий пост аж до упадку Західно-Української Національної Республіки, — переселився західно-український державний провід на підставі прийнятого ще у Львові рішення „Української Національної Ради“ до Станиславова²⁾, де знаходилася фактична столиця цієї республіки аж до її кінця.

Тепер була вже теж і найбільша частина віденської „Екзекутивної Делегації, на чолі з Дром Евгеном Петрушевичем в краю, а що вже переведено також і доповнюючі вибори до „Української Національної Ради“ — за витком тих міст і повітів, які лежали в полосі воєнного фронту, — то приступлено в січні 1919 до остаточного упорядкування найвищих державних органів Західної України „Українська Національна Рада“, себто парламент, складалася тепер із 150 членів слідуєчих категорій³⁾: 1. з колишніх членів австрійської палати панів, 2. з колишніх послів до віденського парламенту, 3. з колишніх галицьких і буковинських послів до сойму, 4. з відпоручників усіх західно-українських партій, 5. з осіб, яких ця „Рада“ кооптувала була з різних причин ще у Львові⁴⁾, і вкінці 6. з вибраних додатково в днях 22—26. листопаду 1918. послів від тих повітів і міст, де вибори не були уможливлені воєнними подіями. Поляки бойкотували західно-українську державну справу, жида і німці не робили зі своїх прав ніякого вжитку, щоб на випадок здобуття Східної Галичини поляками не наразитися на їхню помсту, і в наслідок цього „Національна Рада“ складалася виключно з українців⁵⁾. По соціальному положенню переважали в ній середнозаможні селяни, далі священники і вкінці представники світської інтелігенції. З партійно-політичного огляду стояли на першому місці національні демократи⁶⁾, за ними йшла радикальна партія і вкінці соціал-демократи. Крайню лівіцю уявляла з себе „Селянсько-радикальна Група“ на чолі з Дром Кирилом Трильовським, яка тільки-що відкололася була від решти радикалів⁷⁾. Цілий характер „Національної Ради“ був отже помірковано демократичний і ліберальний. Перегони в напрямку на соціальну демагогію — а це було в тому часі вельми характеристичне для російських і надніпрянських обставин — не були в західно-українському нарляментаризмі покищо занадто помітні. Акція Дра Кирила Трильовського і чимраз більше отверте вигривання соціально-революційної демагогії проти поляків вказували вправді, куди віяв вітер на будуче, але покищо навіть „селянські радикали“ Дра Кирила Трильовського були більш націоналістами ніж

¹⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 61.

²⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 62.

³⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 62.

⁴⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 42.

⁵⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 62.

⁶⁾ Від березня 1919 називали себе націонал-демократи „Трудовою партією“. Лозинський *op. cit.* ст. 62.

⁷⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 62.

соціяльними радикалами¹⁾. Боротьба західних українців проти поляків була отже не соціальною, лиш національною революцією і ціле питання було лиш у тому, чи урядові вдасться зберегти державну справу на цій площині теж і на далі.

Питання Голови держави розв'язала тепер „Національна Рада“ в той спосіб, що наділила 4. січня 1919 правами Голови держави зложений з дев'яти членів „Національної Ради“ „Виділ Української Національної Ради“, який вибрано на час урядвання самої ж „Ради“ й поставлено під предсідництво президента „Національної Ради“²⁾. Цей президент — ним був Др. Евген Петрушевич — отримав осьтак найвище репрезентативне достоїнство в новій державі і займав його аж до упадку республіки. Але вже сам факт дев'ятичленного колективу в ролі Голови держави доказував, що Західна Україна не мала ні одного громадянина, який годився б на те, щоб яко найавторитетніша одиниця стояти в центрі західно-українських державних змагань. Свідчило це про цілу систему організації верхового проводу держави: місце одиначної відповідальности за політику й події й цілу будучу судьбу народу займила колективна безвідповідальність, бо принцип публичної відповідальности громадян був серед цієї суспільности взагалі за слабкий.

Рівночасно зреорганізовано президію „Національної Ради“³⁾, вирішено форму проголошування законів республіки і розпорядків державних секретарів і вкінці прийнято ще цього ж самого дня закон про недоторканість членів „Національної Ради“⁴⁾.

„Тимчасовий Державний Секретаріят“ зробив тепер місце законним порядком кабінетові, який утримався під предсідництвом Дра Сидора Голубовича з малими змінами аж до кінця республіки⁵⁾. Це був кабінет націонал-демократів і ради-

¹⁾ Пор. програмову промову Триловського з 5 лютого 1919. В ній не було нічого крім вимагання твердшої державної й військової організації, відплати за польські репресії західно-українськими і поборювання більшовизму, який занадто легковажено. („Р е п у б л и к а“, Станиславів, ч. 5 з 7 лютого 1919).

²⁾ Членами „Виділу“, яких вибрано 4. січня 1919, були: президент „Національної Ради“ Др. Евген Петрушевич (нац. дем.), Др. Лев Бачинський (рад.), Семен Вітик (соц. дем.), Др. Антін Горбачевський (нац.-дем.), Гриць Дувіряк (рад.), Др. Михайло Новаковський (безпартійний), Др. Теофіль Окуневський (нац.-дем.), Омелян Попович (нац.-дем.), Андрій Шмігельський (рад.), о. Др. Степан Юрик (нац.-дем.). Лозинський ор. cit. ст. 63.

³⁾ На президента „Національної Ради“ вибрано Дра Евгена Петрушевича, на його заступників Дра Льва Бачинського, Сємена Вітика, Омеляна Поповича й Андрія Шмігельського, на секретарів Дра Степана Витвицького, Степана Сілецького й Осипа Устияновича (Лозинський, ор. cit. ст. 63).

⁴⁾ Лозинський ор. cit. ст. 63—64.

⁵⁾ Склад кабінету був слідующий: президент і рівночасно державний секретар торгівлі і промислу Др. Сидір Голубович (нац.-дем.), закордонні справи: Др. Василь Панейко (нац.-дем.), без портфелю, Управитель державного секретаріату закордонних справ (на місце Дра Панейка, якого виделегувано на Мирову Конференцію в Парижі): Др. Льонгін Цегельський (нац.-дем.), внутрішні справи: Др. Іван Макух (рад.), війна: полковник Дмитро Вітовський (рад.), судівництво: Осип Бура-

калів при сильній співучасті безпартійних фаховців. Якщо взяти під увагу не ті міністерства, які функціонували просто в силу австрійської рутини, тільки ті, яких ведення вимагало в даних обставинах великої творчої здібності — як ось нпр. закордонні і військові справи, — то цей кабінет — він був самотнім, на який це громадянство взагалі було здібне спромогтися, — був у всякому відношенні надзвичайно слабкий. Він складався з пересічних мірнот, світлих умів у ньому не було, — і в цьому важко помстився на Західній Україні занадто низький інтелектуальний і фаховий рівень її інтелігенції в попередніх десятиліттях. Це правда, що західно-українські міністри здебільша не були нічим гірші від пересічних міністрів інших новостворених у тому часі „національних держав“. Але це порівняння є нестійке й нічого не говорять, бо інші „національні держави“ повставали з ласки загально-європейської кон'юнктури; вони не засновували себе самі, вони отже не були вислідом власних творчих зусиль народів, не були в наслідок цього справжніми державами в повному цього слова розумінні, — і для цього, щоб „державність“ із чужих рук прийняти — а не створити, — годилися, розуміється, й найбільші мірноти. Але — як уже було згадано — Західна Україна була самотньою національною державою, яка могла в тогочасній Європі повстати виключно з власних творчих зусиль народу, так що коли б вона ось так повсталася, то вона була б самотнім у тому часі прикладом справжнього заснування нової держави, а з таким завданням упоратися може з природи речі тільки політична талановитість, якщо не геніяльність провідників народу. Цілий же примітивний, півінтелігентний характер духового і політичного життя західно-української інтелігенції в попередніх десятиліттях був — як уже згадувано — крайню несприятливий тому, щоб на чолі громадянства вибивалися дійсні таланти, і навпаки був крайню сприятливий для того, щоб до „проводу“ доривалися мірноти. Ніяке бажання „Наполеона“, чи „диктатора“ не могло Західній Україні на такому загальному ґрунті нічого допомогти, бо все-одно, чи громадянство „бажало“ „диктатора“, чи ні, сам його низький рівень засуджував дійсно талановиті одиниці на повну безвпливовість, і навіть, коли б проклямовано когось „диктатором“, то ним все-одно стала б якась — відповідаюча загальному ґрунтові — пересічна мірнота, котра допровадила б західно-українську справу точ-в-точ до такої самої катастрофи, що й зложені з пе-

чинський (нац.-дем.), освіта й віросповідання; Др. Агенор Артимович, комунікація, пошта, телеграф: Іван Мирон, земельні справи: Михайло Мартинець, публічні роботи: Маріян Козаневич — чотири останні були австрійські вищі урядовці, безпартійні (Лозинський, оп. сіт. ст. 64). Пізніші зміни в кабінеті були слідуочі: державним секретарем військових справ і рівночасно шефом генерального штабу став 13. лютого 1919 полковник колишньої австрійської служби Віктор Курманович. А що він був зайнятий в Головному Командуванні армії, то наказним керівником цього державного секретаріату був отаман Петро Бубела. 10. березня 1919 прийшов на місце Дра Льонгіна Цегельського Др. Михайло Лозинський, (Лозинський, оп. сіт. ст. 64—65).

ресічних мірнот парламентарно-демократичні колективи. Як у зясованому вище загальному характері організування західно-українського „державного“ механізму в низах, так теж у пересічності, мірності, неталановитості верхів цього механізму виявлялася осьтак органічна слабість західно-української державности, слабість, яка корінилась в низькій загальній вартості тієї „провідної“ верстви, якою була на Західній Україні її інтелігенція в десятиліттях перед 1918-им роком, так що того, що було пропущене й прогавлене десятиліттями передтим, не можна було, розуміється, вже наздігнати в одному, рішаючому, 1918—1919-ому році, — році не наук і приготовань, тільки творчого чину і завершень.

Якаж була законодатна діяльність отого вище схарактеризованого державного проводу?

Після принятих ще у Львові законів про державну адміністрацію й судівництво, які реституували в цілості австрійське законодавство, заміщуючи лиш давні інстанції відповідними західно-українськими, управильнено 13. лютого 1919 підстави шкільництва. Шкільництво підлягало передтим по найбільшій його часті краю-автономічним управненням Галичини. Тепер проголошено всі публичні школи на області цієї Народньої Республіки державними, а їхній вчительський персонал державними урядовцями. Викладовою й урядовою мовою всього цього державного шкільництва стала українська. Але національним меншостям признано право на власне шкільництво і дозволено теж закладання приватних шкіл.¹⁾ Вкінці проголошено 15. лютого 1919 українську мову урядовою так у внутрішньому, як і зовнішньому вжитку властей, але меншостям признано право вживання їхньої матірної мови перед властями.²⁾ Державні секретаріати не відступали ввесь час від політики притягання польських урядовців і фаховців до західно-українського державного будівництва.³⁾ Дехто з поляків теж і покористувався цим, але спокутував це пізніше, після здобуття Східної Галичини Польщею, втратою посад і іншими неприємностями.

На звичайну міру парламентарної діяльності доконав отже західно-український парламент на загал немало позитивного. У всьому навязував він до колишнього австрійського порядку й не наслідував в ніякому відношенню ні російської, ні наддніпрянської революції, тільки лиш обережно переводив найконецніші реформи, і якраз оця поміркованість у перебудові привичних і до того часу себе добре оправдавших життєвих обставин свідчила, що серед західніх українців всеж існував не лиш здоровий розум, але й громадський змисл і здібність до самоврядування, — вартости, яких у тому часі наддніпрянцям

¹⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 65.

²⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 65.

³⁾ Marya Jehanne Wielopolska (Janowska), *Gontowszczyzna. Wspomnienia z rebelji ukraińskiej w Małopolsce Wschodniej*, Poznań 1925, ст. 32.

цього бракувало.¹⁾ Але не можна спускати з ока, що ця сама по собі державно-будуюча поміркованість щойно тоді була б для краю добродійством і свідчила б про державно-творчу здібність західно-українського парламентаризму, коли б вона була висловом цілої політичної системи, себто коли б парламент не тільки творив наче б то по інтенції помірковані закони на папері, а ще й коли б у нього був виразний погляд про необхідність вкладення дійсного життя громадянства скрізь на місцях у помірковані рямки і межі і коли б у нього була незломна владна воля здійснити це безоглядним переможенням усіх поміркованому законові суперечних місцевих надужить, — іншими словами: коли б цей парламентаризм на ділі зумів перепоїти духом свого поміркованого законодавства теж і ціле дійсне життя країни. Такого виразного погляду про конечність загнудання громадянства державою і такої незломної волі це дійсно зробити в західно-українського парламентаризму на жаль не було. Поміркованість його в значній мірі лиш паперового і на уклад дійсного життя не впливаючого законодавства була отже висловом не так виразної якоїсь політичної думки і владної якоїсь політичної волі, як радше висловом рутини, висловом механічної привички до чисто опортуністичної поміркованості з австрійських часів, ба що більше! висловом безрадности, яка задля нездібности справді опанувати життя, по інерції дає органічному розвитку реального життя країни вільний біг, ховаючися наче б то за „поміркованість“ неутральности. Така неутральна „поміркованість“ рутини і безрадности завше була признакою „йдучих на зустріч бажанням народу“ урядів напередодні масових революцій — і це й була ситуація західно-українського парламентаризму на переломі 1918/1919-ого року. Неопановане волею „поміркованого“ уряду реальне життя Західної України на ділі несло цю країну без уваги на її „помірковане“ законодавство в революційний радикалізм під поверхнею „поміркованого“ ладу, — і цей біг життя в напрямку на розклад проявляв себе у поступах корупції в державному і воєнно-етапному апараті на місцях з одного боку, а з другого в поступах анархічного бун-

¹⁾ Західно-український історик того часу, Лозинський (ор. сіт. ст. 66 і 67—73) вважає конечним особливо оправдувати цю західно-українську нехить „тримати крок“ з наддніпрянською революцією. Він поясняє її тим, що західні українці чекали аж соціально-політичні відносини на Наддніпрянщині усталізуються, щоб їх пізніше наздігнати. Але це пояснення суперечить тому, що пізніше західні українці вперто настоювали на їхньому домаганню відрубного положення їхнього краю без уваги на його приналежність до одностайної всеукраїнської держави, якої вони ідеологічно бажали. Значить: це домагання галицької окремішности було викликуване й оправдувалося страхом, щоб не потрапити в хаос, нехиттю до безмежного радикалізму й принципіалізму наддніпрянців. Біда була лиш у тому, що західні українці не мали ні відповідного ширшого горизонту, ні енергії, щоб теж і від Наддніпрянщини вимагати рішуче „закінчення революції“ й стабілізування внутрішнього ладу на старих, революцією знищених, російських правних підставах яко таких, які там були якраз під рукою.

тарства й соціальної демагогії серед нижчих мас населення і конспірацій на тему „перевороту“ й „заведення мілітарної диктатури“ серед армії.

Доказом правильності всієї цієї оцінки західно-українського парламентаризму було це, що, нездібна „настроїв“ краю опанувати й формувати, „Національна Рада“ небаром побачила себе зневолоеною серед своєї власної безпорадності „бачніше прислухуватися до бажань народу“, як це знайшло свій вислів у чимраз радикальнішому і навіть чимраз більше демагогічному відтинку її дальшого законодавства.

Прийшло це до слова в останній сесії „Української Національної Ради“, яка тривала від 25. березня до 15. квітня 1919 й уявляла собою останню фазу західно-української законодавчої діяльності. Замітний тут передусім ліво-демократичний, на принципах абсолютної арифметичної пропорціональності побудований, державним інтересам Західної України ніяк не відповідаючий, бо викликаючий партійне розбиття й кидаючий владу держави на будуче на поталу якраз найскрайнішим і найбільш демагогічним клікам — закон з 15. квітня 1919 про будучий, вже з конституції вийшовший парламент. В цьому законі узгляденно вимоги жидівських організацій, з поляками ж контакту не досягнуто¹⁾. Законодавчим органом Західної України мав стати згідно з цим законом вибраний на підставі загального, рівного, прямого і пропорціонального виборчого права горожан обох полів Соїм. Активне виборче право отримували громадяни з укінченим 20-им, пасивне з укінченим 28-им роком життя. Соїм мав складатися з 226 послів, з цього 160 українців (70, 8⁰/₀), 33 поляків (14, 6⁰/₀), 28 жидів (11, 9⁰/₀) і 6 німців (2, 7⁰/₀). Цей національний склад гарантовано тим, що вибори мали відбуватися після національних курій²⁾. Відношення між голосами, киненими на поодинокі партійні виборчі листи мало рішати про партійно-політичний склад національних представництв³⁾. Без уваги на війну з Польщею шанували отже західні українці право поляків на власне представництво в західно-українським парламенті, відповідаюче чисельній величині польської меншости. Теж і це свідчило про існування державного інстинкту між західними українцями. Адже їхня країна була в значній мірі національно мішаною областю. Братися за безпощадне нищення національних меншостей означало б відвертати державні енергії від будуючих завдань і спрямовувати їх на цілком безплідну ділянку, бо всі досвіди в Європі

1) Лозинський, *op. cit.* ст. 89.

2) Українські виборчі округи були слідуючі: Перемишль 12 послів, Львів 22, Золочів 13, Тернопіль 9, Бережани 12, Чортків 12, Коломия 14, Станиславів 20, Стрий 12, Самбір 13, Сянік 9, Буковина 12. Польські й жидівські виборчі округи були слідуючі: Тернопіль-Золочів-Бережани 10 поляків, 6 жидів, Львів 7 поляків, 5 жидів, Станиславів-Стрий-Чортків 6 поляків, 7 жидів, Коломия-Буковина 1 поляк, 4 жидів, Самбір-Сянік-Перемишль 9 поляків, 5 жидів Німецьким виборчим округом була ціла західно-українська область: 6 німецьких послів. (Лозинський, *op. cit.* ст. 90).

3) Лозинський, *op. cit.* ст. 89-90.

наглядно вже доказали були, що в даній історичній добі насильне знищення чужонаціонального елемента було справою безнадійною. Маючи ж до вибору поміж перемінням значного відсотку населення в заїлих ворогів держави, саботуючих її внутрішні будуючі змагання й інтригуючих проти неї в закордонній політиці, і поміж спробою улекшення чужонаціональному елементові того, щоб він станув на становищу українського державного інтересу і вніс у загальну культуру державну — а з тим і в національно-українську культуру — ті позитивні вартості темпераментности, освічености, оглади, які він у собі ніс, — маючи до вибору між такою ділемою, дійсний державно-творчий розум мусі в рішатися не за вношенням безнадійної внутрішньої распри в державне життя, тільки за плеканням державної солідарности всього населення. Коли б це останнє Західній Україні на будуче вдалося, то по всім даним було б цією державно-політичною асиміляцією заїніціоване теж і національне зукраїнення чужонаціонального елемента і то по всій імовірності на протязі розмірно короткого часу двох-трьох поколінь.

Далі вирішив закон з 8. квітня 1919 про права й обовязки горожан на Західній Україні підстави західно-українського державного горожанства. Згідно з цим законом ставала західно-українським горожанином кожна особа, яка мала право приналежности в одній з громад Західної України. Одначе кожна особа могла до 20. травня 1919 оптувати на користь якоїнебудь іншої держави, і тоді вона вважалася чужинцем. Ця постанова мала на меті уможливити в першу чергу полякам увільнитися від обовязків західно-українського державного горожанина. З уваги ж на злуку між Західною Україною і Наддніпрянщиною — про що далі буде ще мова — наділив цей закон правом західно-українського горожанства теж наддніпрянських громадян, поскільки вони отримали приналежность до якоїсь західно-української громади¹⁾. Пробивався в цій постанові в відношенню до спільної галицько-наддніпрянської державности здоровий змисл опору проти механічної централізації й нівелювання своєрідности поодиноких українських земель на будуче, отже змисл для органічного, територіяльні особливості зберігаючого державного будівництва. Був у цьому деякий завязок свідомости про конечність гегемоніяльного положення тих областей української землі в відношенню до всіх інших, які несли в собі найвищі державно-творчі вартості. Але — як і у всіх інших відношеннях — західно-українська політична думка не була додумана до кінця: пассивне бажання збереження територіяльної окремішности не було — як це буде вияснене далі — доповнене активною волею оформлювати позитивними вартостями Західної України теж і інші — наддніпрянські — землі, і тому цей сам по собі здоровий інстинкт плекання територіяльних своєрідностей, нерозвинений як слід у позитивному, гегемоніяльному напрямку, засуджував За-

¹⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 91.

хідну Україну на безвпливовість у загально-українській державній справі і замість скріплення життєвих державно-творчих сил України в цілості вів навпаки до ослаблення всеукраїнської державної справи.

Рівночасно нараджувалася „Українська Національна Рада“ теж і над законом про земельну реформу, який прийнято 14 квітня 1919. Цей закон виходив з ріжноманітних міркувань. Земельні відносини на Західній Україні були дійсно крайно нездорові, селянство здебільша не мало достаточних наділів ґрунту, або й було безземельне. Але різкість цього закону була наслідком впливу наддніпрянської аграрної революції, як теж тієї обставини, що велика земельна посілість була майже виключно в польських руках. В виду непримиримости, з якою поляки поборювали Західну Україну й конспірували проти неї видавалося справедливим теж і в економічному відношенню не брати ніяких зглядів на цього противника. Отже цей закон передбачував слідує: 1. вивласнення великої земельної посілости, 2. розпарцелювання цих дібр між безземельне й малоземельне селянство з правом власности на ці земельні наділи. Вивласнення входило в силу негайно, за те парцеляція мала початися аж після закінчення війни з Польщею. Закон був щодо вивласнення крайно радикальний: він ставив відшкодування великих землевласників під знак питання, передаючи рішення в цій справі будучому новому, вийшовшому вже з конституції, соймові¹⁾. Але щодо розділу ґрунтів він був дуже гуманний: землею мали бути наділені в першу чергу не лиш інваліди й осиротілі родини учасників польсько-української й українсько-московської воєн, але й учасників світової війни.

Сумнівної вартости був цей закон у всякому відношенню. Аджеж річ держави це не керуватися анімозіями, чи сентиментами, тільки об'єктивними зглядами скріплення, або ослаблення пульсу внутрішнього і зовнішнього життя держави в цілості. З цього боку беручи для держави є завше шкідливим нищення вище стоячих з культурного й соціального боку верств, хіба що ці верстви є вже цілковито здегенеровані й до виконання позитивних функцій серед громадянства вже ніяк нездібні. Отже сумніву нема, що — абстрагуючи від спольщення — найціннішою по своїм позитивним — культурним, економічним і навіть моральним — вартостям була на наскрізь аграрній Західній Україні якраз великоземлевласницька верства. У всякому відношенню вона стояла вище від західно-української інтелігенції, і немало дечого доброго ця, вийшовша здебільша з народніх низів, інтелігенція могла була навчитись від ноблеси, яка все ще збереглася серед великоземлевласництва Західної України з минулих, історичних, часів. Якщо деяка частина цієї верстви була пережита, паразитарна, здібна ще тільки індивідуально надуживати свої матеріяльні добра, не лише не підносячи краю еконо-

¹⁾ Лозинський, *op. cit.* 92-95.

мічно, а навпаки його економічно виснажуючи, — то розмірно не менше численна частина й західно-української інтелігенції теж була — як це доказував розрив корупції в західно-українській державній організації — елементом ще більше паразитним, бо не зрівноважувалим своєї безпардонної жадоби за живою навіть ніякою індивідуальною приличністю й ноблесою, що здебільша характеризувала марнотравних і руйницьких великовласницьких паразитів. Решта ж великоземлевласництва була таксамо бажанням добра для краю перепосною верствою, що й та позитивна, совісна й патріотична західно-українська інтелігенція, яка з самопосвятою організувала державно й військово-Західну Україну, з тією ріжницею, що оте позитивне великоземлевласництво було з усякого боку багато більше приготовлене до державно-творчих завдань на державно-адміністративному, військовому і закордонно-дипломатичному полі, ніж позитивна частина західно-української інтелігенції. В життєвому інтересі західно-української держави лежало отже без сумніву не нищення отакої культурної, інтелектуально і морально здатної, з краєм органічно звязаної верстви, тільки — памятаючи, що ноблесі тієї ж самої верстви майже всі держави в Європі цілими століттями завдячували свою могутність назовні і свою культурність внутрі — навпаки зберігання отієї верстви, щоб на будуче, після політичного зукраїнщення цієї верстви, черпати з неї державних мужів, військових вождів і закордонно-політичних представників. Польщина ж цієї верстви на Західній Україні була в ґрунті речі дуже поверховна. По походженню була вона здебільша українська, або напів-українська, і вже це було достаточною підставою, щоб вона — як у деяких інших народів з винародовленою вищою верствою — швидше, чи пізніше вернула назад до своєї попередньої народности. Що ця верства українщилася покищо лиш спорадично, — це мало свою причину в тому, що низький загальний рівень українського національного життя подавав дуже малі надії, щоб із цієї народности взагалі зміг ще колинебудь повстати державний народ. А що життєві імпульси серед цієї верстви були споконвік наскрізь політичні, державні, з традиційною дуже зрештою здоровою й оправданою амбіцією бути не так підданими держав, як радше стояти на чолі держав, то це з природи речі звертало цю верству до польщини, бо ця подавала державні надії, — і коли б отакі надії оправдувалися щодо українства, то якраз ці самі політичні імпульси, які цю верству від українства до того часу відштовхували, пособлювали б при змінених умовах, себто умовах удержавлювання українства, навпаки тому, щоб ця верства зукраїнщилась спершу політично, а згодом і національно. Руйнуючи такий для державної справи об'єктивно високоцінний елемент, земельний закон Західної України варваризував отже в остаточному результаті цю державу, відбирав її життя у всякому відношенню — особливо в культурному і моральному — верхи і знижував рівень цього життя на більший примітивізм.

Крім цих глибоких шкід на дальшу мету шкодив земельний закон західно-українській державності теж і безпосередно, негайно. Якщо серед східно-галицьких поляків взагалі були тенденції стати на українському державному становищі, то цей закон нищив їх без решти, загострюючи ворожість польської меншости до українства аж до боротьби на життя і смерть. Закон про земельну реформу передбачував вправді збереження вірцевих великих земельних господарств, чи то в державних руках, чи під управою публично-пожиточних інституцій, але повна парцеляція великої земельної посілости означала в ріжноманітних відношеннях регрес сільсько-господарської продукції, який мусів принести для державних фінансів якнайгірші наслідки. Наскрізь недержавним був отже гуманний підхід до цих справ. Розділювання земель між інвалідів і сиріт, не рахуючися з тим, що вони будуть у спроможі свої наділи як слід управляти, було дуже сумнівним добродійством для обдарованих, а безсумнівним шкодженням державним інтересам. А вжеж найгірше було те, що цей закон викликавав серед свого власного селянства, і то під час війни, аграрно-революційні настрої, а це замість скріплювати внутрішні сили західно-української армії, навпаки ослаблювало їх. Викликана була вкінці небезпека, що факт поставлення викупу для великоземлевласників під знак питання буде початком соціалізаційних спроб теж і в промислі і штовхне осьтак усю державу в соціальну кризу, якої вона до того часу ще зовсім не знала.

Але наслідків земельного закону Західна Україна не дожила. Якраз у тому часі, коли „Українська Національна Рада“ кінчала свою сесію, країна, яку вона на загал зі значним поміркуванням і дбайливо старалася державно зорганізувати, впала жертвою чужого підбою.

Коли розважити цілість західно-української державної справи, то треба прийти до висновку, що Західно-Українська Народня Республіка ніяк не була гіршою від інших „національних держав“, що в тому часі повставали, як ось від Польщі, Чехословаччини, чи Литви, хоч — що правда — не була теж і ліпшою. Коли б її існування відповідало інтересам тогочасної загально-європейської політики Антанти, то без сумніву вона встоялася б так само, як і інші версальські „національні держави“. Як і всіх цих других „держав“, так теж і її тривкість була б — на дальшу мету дивлючись — досить позірна, бо в неї — як і у других новоповсталих „національних держав“ — справжньої внутрішньої стабільности не було, тільки навпаки зараз же на самому початку її існування зарисувалися в ній деякі тенденції повільного внутрішнього розвалу. Ці тенденції знаходили свій вислів по перше в тому, що на чолі цього державного твору не стояла ніяка суцільна, в повному цього слова значінню провідна верства, яка б своєю гегемонією над іншими верствами зіспоювала населення краю в одноцілий державний організм, керований певним означеним, отій передовій верстві органіч-

но відповідаючим і тому частим і швидким змінам не підлягаючим державним розумом та непохитною, тяглість державного розвитку забезпечуючою політичною волею. По друге ці тенденції розвалу приходили до слова в хиткості, безрадності, неенергійності, характеристичній для неопертого на ніякій суцільній провідній верстві, механічного парламентаризму, відзеркалюючого не якусь означену, константну державно-політичну думку і волю, тільки хвилеві настрої неформленої, змінливої виборчої маси. І вкінці по третє тенденції упадку проявлялися в тому, що ця кволість механічного парламентаризму з природи речі була сприятливим підложжам з одного боку для корупції державного апарату і для політичних переворотів під гаслами „уздоровлення“ при помочі такої чи іншої диктатури, а з другого для розросту соціально-революційних рухів, — себто або для мексиканізації, або більшовізації країни.

Ці несприятливі аспекти західно-української державности щодо її дальшої будуччини зрівноважувалися до деякої міри тим, що західно-українське громадянство виявилось досить добрим матеріалом для державного будівництва. Само по собі, по своїй власній природі, так сказати по своїй субстанції, воно не було анархічне: воно мало нехить до всякого радикалізму і деякий нахил до поміркованости, до певної посередньої лінії між екстремами, воно відчувало потребу твердого верховного проводу і було на загал готове на жертви во ім'я державного інтересу. Коли б провідні верхи такого, для здисціплінованости податного, етнічного елементу керувалися якимсь далекозорим політичним розумом і якоюсь повною сміливістю порядкуючою волею, — то це громадянство мало б усі дані на те, щоб стати державною потугою з дуже значною оборонною і зачіпною силою. Брак такого розуму й волі на верхах Західної України пособляв одначе тому, щоб ота сама по собі до державности здатна етнічна субстанція псувалася сама в собі серед розросту корупції й анархічних політичних й соціальних тенденцій, дарма, що якомусь енергійному й розумному проводові цей розклад опанувати було б можливо і то розмірно легко. Які ж напрямки зовнішньої державної політики отвиралися б перед таким західно-українським державним проводом, коли б він існував, — на це дає відповідь розслід відносин у сумежних країнах: у Польщі і на Наддніпрянщині на переломі 1918—1919-ого року.

(Продовження буде).

